

Kada Knjiga kupcu govori kako kupac knjigu treba čitati: od prigodno-pohvalnih pjesama do drvoreza u djelu Franje Glavinića i Barne Karnarutića

Potočnjak, Saša

Source / Izvornik: **Histria : godišnjak Istarskog povijesnog društva = rivista della Società Storica Istriana = časopis Istrskega zgodovinskega društva = the Istrian Historical Society review, 2019, 93 - 113**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.32728/h2019.04>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:794931>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Saša Potočnjak

Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Odsjek za kroatistiku
Sveučilišna avenija 4, HR-51000 Rijeka
spotocnjak@ffri.hr

Kada *Knjiga kupcu govori* kako kupac knjigu treba čitati: od prigodno-pohvalnih pjesama do drvoreza u djelu Franje Glavinića i Barne Karnarutića¹

Izvorni znanstveni rad | Original scientific paper
UDK 655.42:821.163.42-5>(450.341)"14/15"
DOI
Primljeno | Received: 17. X. 2019.

Izvadak

U radu se promatraju pjesničke prigodnice u djelu *Manus Christi amoris* (1625.) Franje Glavinića koje su sastavili Lucido Mancinelli, Simpliciano iz Rijeke, Rafael Levaković, Giovanni Vito Zanchi iz Rijeke i Kandid Barbarić iz Pazina te prigodnice koje su samo u drugom izdanju *Vazetja Sigeta grada* (1639.) Barne Karnarutića objavili na hrvatskome jeziku Lucido Mancinelli, Rafael Levaković i Klement Janžetić iz Ozlja. Dok je u Glavinićevoj knjizi riječ o retoričkoj, prigodnoj pohvali, u Karnarutićevoj su prigodnice i u funkciji izvanknjiževne propagande. Autori prigodnica, tada vrlo angažirani franjevci, nisu mogli biti odabrani slučajno, a čini se da je u odabiru presudna bila i uloga priređivača, tiskara ili izdavača; svakako osobe koja nije sâm autor. Istu funkciju u izdanju *Vazetja Sigeta grada* imaju i prigodni drvorezi koji upotpunjuju zacrtanu pjesničku topiku opisanih panegirika.

Excerpt

The paper talks of praise poetry in *Manus Christi amoris* written by Franjo Glavinić and composed by Lucido Mancinelli, Simpliciano from Rijeka, Rafael Levaković, Giovanni Vito Zanchi from Rijeka and Kandid Barbarić from Pazin, as well as the occasional poetry published only in the second edition of *Vazetje Sigeta grada* by

¹ Ovaj rad je sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost projektom UIP-2017-05-6356 *Ars lignea: drvorezbarska umjetnička baština sjevernog Jadrana od 1300. do 1600. godine* te Sveučilište u Rijeci projektom 18.05.2.2.02 *FRANKOSTRUKCIJA: Istraživanje i rekonstruiranje književnopovijesnoga i kulturnoga kruga Alpe – Jadran u ranom novom vijeku u kontekstu djelovanja plemićkih obitelji Frankopana* u okviru Inicijalnih potpora za mlade istraživače.

Barne Karnarutić in Croatian by Lucido Mancinelli, Rafael Levaković and Klement Janžetić from Ozalj. While Glavinić's book is about rhetorical, occasional praise poetry, Karnarutić also mentions occasional poetry serving as extra-literary propaganda. The authors of the occasional poems, at the time highly sought Franciscans, could not be selected by chance, and it seems that the organizer, the printer or the publisher had the crucial role in the selection, certainly individuals who were not the author himself. Complementary woodcarvings, which complete the outlined poetic topics of the described panegyrics, hold the same function in the edition of *Vazetje Sigeta grada*.

Gljučne riječi: prigodno pjesništvo, franjevci, rekatolizacija, drvorezbarstvo, Nikola Zrinski Sigetski, Juraj V. Zrinski, Barne Karnarutić, Franjo Glavinić

Key words: praise poetry, Franciscans, re-Catholicisation, woodcarving, Nikola Zrinski of Szigetvár, Juraj V. Zrinski, Barne Karnarutić, Franjo Glavinić

1. Uvod

U Veneciji je 1625. u izdanju Ivana Salisa objavljena knjiga propovijedi *Manus Christi amoris*² Franje Glavinića (1585. – 1652.).³ Knjiga je petodijelna, a sadrži proslov *Nuncupatoria epistola, instar orationis* te obraćanje dobronamjernu čitatelju (*Ad benivolum lectorem*). Petobrojna je kompozicija ovoga Glavinićeva djela oblikovana figuralno, u skladu s onodobnim baroknim končetizmom na temelju kojega su pisci rado strukturirali djela religiozne tematike.⁴ No glavnom sadržaju knjige *Manus Christi amoris* prethodi više pjesama suvre-

2 U radu je korišten primjerak *Manus Christi amoris* Franje Glavinića (1625.) iz Sveučilišne knjižnice Rijeka, pod sign. SVKRI: 9.D.43 (*Biblioteca Civica di Fiume*). Na naslovnici je rukom zapisano: *Collegij Tergestini Societatis Jesu Catalogo inscriptus 1631.*, na temelju čega je moguće pretpostaviti da je riječ o primjerku koji je prvotno bio u Trstu odakle je stigao u knjižnicu Isusovačkoga kolegija u Rijeci.

3 O životu i djelu Franje Glavinića napisano je više radova, a posebno u studijama koje su okupljene u *Zborniku radova o Franji Glaviniću*, ur. Eduard Hercigonja, Zagreb 1989. (posebno vidjeti Marijan Žagar, „O životu i djelu Franje Glavinića (opći pogled)“, idem, 55-62), uz nešto ranije objavljen rad Krešimira Filića „Franjo Glavinić, hrvatski kulturni pregalac 17. stoljeća“, *Bogoslovska smotra*, XLIII, 4, 1974., 432-447.

4 Kompozicija na temelju kršćanske simbolike brojeva tradicionalno je retoričko sredstvo (vidjeti Ernst Robert Curtius, *Europska književnost i latinsko srednjovjekovlje*, s njemačkoga preveo Stjepan Markuš, Zagreb 1998., 554-564), koje Glavinić dovodi u figuralnu vezu s pet Kristovih rana. Josip Percan je detaljno razložio i opisao strukturu *Manus Christi amoris* u radu „Teološki i literarni doseg Glavinićevog djela »Manus Christi Amoris«“. Pokušaj kritičkog osvrta na djelo“, *Zbornik radova o Franji Glaviniću*, 287-308. Također je uočio i končetuoznu strukturu, iako je ona u Percanovu radu objašnjena biblijskim simbolizmom: „Kao što sam već prije naglasio, temeljna struktura »Manusa« sva počiva na simbolici broja pet, – prema pet rana Kristovih, kao i pet prstiju ruke Spasiteljeve. Radi se o simbolizmu koji vuče korijene iz biblijskog svijeta i koji je imao nekad više nekad manje sretnu primjenu uz teologiju i duhovnost u kršćanstvu. (...) Taj simbolizam, dakle, nastoji Glavinić unijeti u svaki i najmanji dio svog djela, što djelu daje solidnu vanjsku formu, ali istovremeno postaje i dosta očit njegov limit. Primjerice, Manus je podijeljen na pet knjiga od kojih je svaka iznutra opet razdijeljena prema istom tom broju.“ Idem, 291.

menika s kojima je Glavinčić na različite načine bio u kontaktu, kako i sam svjedoči u ostalim svojim djelima. Riječ je o pjesmama-prigodnicama, svojevrsnim retoričkim umecima, čija je funkcija panegirička (pohvala autora Glavinčića), odnosno pragmatična (uvjeriti čitatelja da kupi Glavinčićevu knjigu).

Glavinčić je propovijedi napisao na latinskome jeziku, dok je pet pjesničkih prigodnica napisano na talijanskom, latinskom i hrvatskom jeziku. S obzirom na pjesnički oblik, prve su dvije pjesme prigodni soneti na talijanskom jeziku: prvi je sastavio izborni biskup Lucido Mancinelli – *Sonetto del reverendissimo patre Lucido Mancinelli vescovo eletto*,⁵ a drugi štajerski provincijal, augustinac Simpliciano da Fiume – *Del M. R. P. Maestro Simpliciano da Fiume. Provinciale di Stiria, &c. Dell'Ordine di S. Agostino. Sonetto*. Treća je pjesma franjevca Rafaela Levakovića pod kraćim naslovom *Knjiga kupcu govori*, odnosno *Neduhgovorenje ili prosopopeja o. f. Rafaela Levakovića iz Jastrebarske, Reda S. F. Male Bratje od obluževanja, Daržave Bosne Hervatske Bogoslovca, i Priповедavca* i jedina je napisana na hrvatskome jeziku. Slijedi na latinskome jeziku *Epigramma. P. F. Candidi Barbaritii a Pisino, Ordinis Min. Observant. Provinciae Bosnae Croatiae, Praedicatoris* franjevca Kandida Barbarića iz Pazina te naposljetku na talijanskom jeziku madrigal koji potpisuje Giovanni Vito Zanchi da Fiume *Del molto Illustrre signor Gio. Vito Zanchi da Fiume. Madrigale*.

S obzirom na to da je knjiga tiskana za autorova života nema razloga sumnjati da sâm Glavinčić nije sudjelovao u pripremi svojega djela za tisak ili da nije bio suglasan s odabirom autora i temom pjesama koje pretihode njegovu radu.

2. Pjesnici panegirika

Simpliciana da Fiume kao autora jedne od pjesama u *Manus Christi amoris* navodi tek Giovanni Kobler 1896. u *Memorie per la storia della liburnica città di Fiume*, i to u popisu priora augustinskoga samostana u Rijeci. Kobler piše kako se ime „Simpliciano Fratulich“ pojavljuje u dokumentima iz 17. stoljeća te ostavlja otvorenu mogućnost da je „možda to onaj riječki augustinac, čiji se talijanski sonet nalazi u knjizi *Manus Christi amoris*, oca Glavinčića, tiskanoj 1625. godine“.⁶

5 Sve citirane naslove, kao i stihove pjesama na hrvatskome jeziku iz Glavinčićeve knjige *Manus Christi amoris* (1625.) navodim prema primjerku sign. SVKRI: 9.D.43, i to prema sljedećem: /c/ = cz; /č/ = ch; /ć/ = chi, ch; /š/ = g'; /e/ = e, ae, ae; /g/ = gh; /i/ = y; /j/ = y; /k/ = c; /l/ = ll; /l/ = ly; /n/ = nn; /ń/ = ny, ni; /r/ = rr; /s/ = f, fz, sz; /š/ = f, s; /t/ = tt; /u/ = v; /v/ = u; /ž/ = sh.

6 Giovanni Kobler, *Memorie per la storia della liburnica città di Fiume*, I, Fiume 1896., 96. U hrvatskom prijevodu Koblerove knjige pogrešno piše *Simliciano* (Giovanni Kobler, *Povijest Rijeke*, 2, prev. Oskar Kisić, Opatija 1996., 175).

Simplicianov je sonet objavio Luigi Maria Torcoletti 1911. u knjižici *Scrittori Fiumani*, gdje smatra da je riječ o najstarijem sonetu „scritto da un fiumano“: „Noi pubblichiamo però volentieri il suo sonetto, poichè tra quelli che conosciamo, è il più antico sonetto scritto da un fiumano e perchè esso ci dimostra, come si invocavano le muse, tre secoli fa, nella pace di quel chiostro, ove oggi sorge il nostro Municipio.“⁷

U istoj je publikaciji Torcoletti objavio i madrigal Giovannija Vita Zanchija, ali bez dodatnih književnopovijesnih napomena. O tom se autoru zna tek ponešto i vrlo općenito, uglavnom s obzirom na ulogu njegove obitelji u kulturnom životu Rijeke u 17. i 18. stoljeću.⁸ Uz te su pjesničke tekstove u pregled *Scrittori Fiumani* uvrštene i propovijedi na hrvatskome jeziku Nikole Hermona *Un officio croato in onore del Crocefissi di S. Vito e di S. Francesco Saverio*, doduše klasificirane kao teološko djelo.⁹ Valja spomenuti da je Torcoletti pod naslovom *Scrittori Fiumani* ustvari objedinio nešto širu pisanu produkciju Rijeke do 20. stoljeća, i to obuhvaćajući različita područja znanstveno-istraživačkoga, umjetničkoga, ali i gospodarskoga rada: od astronomije, matematike, geometrije, trigonometrije, fizike, geografije, mineralogije, botanike, preko filozofije, poezije, povijesti, teologije pa do trgovine i prava.

Osim Koblera i Torcolettija, još i Krešimir Filić u radu „Franjo Glavinčić, hrvatski kulturni pregalac XVII. stoljeća“¹⁰ u opisu Glavinčićeva književnoga rada donosi kratak opis djela *Manus Christi amoris*. I Filić navodi sve naslove i autore uvrštenih pjesama, ali bez iscrpnijega kritičko-poetičkoga opisa, odnosno dodatnih biografskih podataka.¹¹ Iako vrlo kratko, na Glavinčićev se izbor uvrštenih autora i pjesama u *Manus Christi amoris* osvrnuo Josip Percan. Zanimljivo je da autor takav postupak pripisuje Glavinčićevoj „humanističkoj kulturi“, a odabir upravo petorice pjesnika objašnjava njihovom suradničko-prijateljskom vezom.¹²

I o Kandidu Barbariću (*P. F. Candidi Barbariti a Pisino*) je zasada u domaćoj historiografiji dostupno vrlo malo podataka. Glavinčić 1648. u *Ori-*

7 Luigi Maria Torcoletti, *Scrittori Fiumani*, Fiume 1911., 9.

8 Giovannija Vita Zanchija spominje Kobler u vezi s određenim događajima iz 1612. i 1632. godine. Kobler, *Memorie per la storia della liburnica città di Fiume*, I, 150 (*Povijest Rijeke*, 2, 262).

9 Torcoletti, *Scrittori Fiumani*. O Nikoli Hermonu i njegovim propovijedima vidjeti Sanja Holjevac, „Riječke litanije muke i smrti Isusove iz 17. i 18. stoljeća s osobitim obzirom na jezik“, *Riječki filološki dani*, 9, zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Riječki filološki dani održanoga u Rijeci od 22. do 24. studenoga 2012., ur. Diana Stolac, Rijeka 2014., 345-356.

10 Vidi bilj. 3.

11 Idem, 442.

12 Percan, idem, 290.

gine della provincia Bosna Croatia (Postanak Provincije Bosne Hrvatske) spominje Barbarića u trećem dijelu u *Popisu kapitula*: „Četrdesetčetvrti je kapitul održan 1643. u Kamniku. Za provincijalnog ministra izabran je otac Kandid Barbarić. Rođen u Pazinu u Istri, studirao je u Njemačkoj i u Italiji, učen je i sposoban upravitelj. Izabran je zahvaljujući svojim dobrim osobinama; tek je na početku i nadamo se da će svoj upravni rok uspješno privesti kraju.“¹³

Iako je Glavinčić dvadeset i tri godine prije uvrstio u svoju knjigu propovjedi Barbarićev epigram, ovdje ga ne spominje kao pjesnika, navodi isključivo njegovu upravnu funkciju u franjevačkoj crkveno-pravnoj hijerarhiji. Na temelju istoga izvora i Emanuel Hoško u *Franjevačkom biografskom leksikonu* osim osnovnih biografskih podataka navodi kako se Barbarić istaknuo kao „propovjednik katoličke obnove u duhu Tridentskoga koncila“.¹⁴ Svakako je vrijedna pozornosti Hoškova napomena da Barbarića bilježi samo jedan izvor, i to franjevac Mavro Fajdiga u rukopisnoj *Kronici* iz 1777. iz franjevačkoga samostana u Ljubljani.¹⁵

Što se tiče preostale dvojice, Lucida Mancinellija te Rafaela Levakovića, na temelju je dosadašnje literature i objavljenih izvora poznato da su obojica bila bliski Glavinčićevi suradnici u pripremi i poslu prijenosa glagoljske tiskare iz Rijeke u Rim.¹⁶ Tako se obojica najčešće i spominju u kontekstu svojih teološko-crkvenih aktivnosti. No, Mancinelli je bio ujedno i afirmirani pjesnik 17. stoljeća, a njegov je uvodni sonet u Glavinčićevoj knjizi tek manji dio znatno većega i cjelovitoga pjesničkoga opusa.

Lucido Mancinelli di Monsanpolo poznat je kao vrlo hvaljen propovjednik. Kako navode njegovi biografi, osim što je u samostanu Monsanpolo

13 Francesco Glavinich, *Historia Tersattana: raccolta dalle antiche, e moderne historie, annali, e tradizioni. Origine della provincia Bosna Croatia* (dalje: Glavinich, *Historia Tersattana*, 1648./1989.), ur. Franjo Butorac, prev. Danilo Klen, Rijeka 1989. (Faks. pretisak izd.: In Udine. Apresso Nicolo Schiratti, 1648.), 112.

14 Franjo Emanuel Hoško, „BARBARIĆ, Kandid“, *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, ur. Franjo Emanuel Hoško et al., Zagreb 2010., 39-40.

15 Ibidem, te posebno rad Matej Hriberšek, „Rokopis frančiškanske kronike Mavra Fajdige (1777)“, *Starejši mediji slovenske književnosti: Rokopisi in tiski*, Simpozij *Obdobja 37*, urednika Urška Perenič in Aleksander Bjelčević, Ljubljana 2018., 102-104, dostupno na: <https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-37-starejsi-mediji-slovenske-knjizevnosti/>, u kojemu je opisan rukopis Mavra Fajdige *Bosnia Seraphica 1777*.

16 Euzebije Fermendžin, „Listovi o izdanju glagoljskih crkvenih knjiga i o drugih crkvenih poslovih u Hrvatskoj od god. 1620-1648.“, *Starine*, XXIV, 1891., 11. Glavinčić već u *Povijesti Trsata* spominje svoju preporuku Levakovića kada piše o tiskari „u kojoj se danas u Rimu tiskaju ilirski, odnosno slavenski misali i brevijari: (...) Na to sam mu odgovorio da sam spriječen vršenjem provincijalske službe i da se ne mogu udaljiti iz Provincije, ali da naša Provincija ima mladoga svećenika, nekoć mog učenika, koji osim drugoga znanja zna i tri jezika, naime latinski, talijanski i ilirski, odnosno slavenski njegov materinski i da bi on za to bio prikladan. Bio je to o. Rafael Levaković iz Jaske, pripadnik Provincije Bosne Hrvatske. On danas radi u Rimu na onoj reformi i već se vidi njegov prvi plod, naime Misal i, kako se čuje, nastavlja s tiskanjem Brevijara.“ Glavinich, *Historia Tersattana*, 1648./1989., 57, 59.

prikupio velik broj knjiga za samostansku biblioteku, ostavio je i mnoštvo svojih propovijedi, akademskih rasprava, franjevačku regulu u latinskim stihovima te deset knjiga epitafa.¹⁷ Spominje se i kao autor poeme o Gospi Loretskoj (*B. Virginis Lauretanae*),¹⁸ što ga dovodi u vezu s krugom pisaca koji su popularizirali legendu o Prijenosu kućice Svete obitelji.¹⁹

U *Tabulam verae prosapiae trium Ordinum S. Francisci* na popisu je *SCRIPTORES Librorum ex hac Provincia* pod rednim brojem 40 zabilježeno da je Mancinelli tiskom objavio sljedeće naslove:

- *Disputationis Accademicae legitimi Canones ann. 1625;*
- *Epitaphiorum lib. X. Ann. 1641.;*
- *Epitaphia diversa in Comitua PP. Min. de Obser. ann. 1649.;*
- *Tarsactensis Collegij Ord. Min. Obser. orationes lib. V. ann. 1621.;*
- *Regula S. P. Francisci carminibus ann. 1635.;*
- *Pegma Beatae Mariae Lauretanae Piceni Incolae ann. 1652.;*
- *Il Grandigo Indico fiore, in cui si scorgono gl'instrumenti usati nella Passione di Gesù Christo ann. 1634.*²⁰

Tako, na primjer, četiri godine prije negoli je Glavinic objavio *Manus Christi amoris*, u istoj je Salisovoj tiskari u Veneciji izišla knjiga crkvenih govora *Tarsactensis Collegii Ordinis Minorum Observantium Orationes, a r. p. Lucido Mancinello eiusdem instituti, et Provinciae Picenae, in eo lectore collectae, & in quinque Libros distributae* (1621.). U podnaslovu je naznačeno: *In quorum vestibulo sunt argumenta, per Fratrem Raphaelem Levacovich Auctoris discipu-*

17 Podaci su navedeni prema sljedećoj literaturi: Giacinto Cantalamessa Carboni, *Memorie intorno i letterati e gli artisti della città di Ascoli nel Piceno*, Ascoli 1830., 191; Nicola Palma, *Storia ecclesiastica e civile della regione più settentrionale del Regno di Napoli* (dalje: *Storia ecclesiastica*), vol. 5, Teramo 1835., 1836., 154-155. Obje su studije dostupne u digitalnom obliku u mrežnoj knjižnici *Internetski arhiv* na <https://archive.org/>.

18 Antonio Marcucci, *Saggio delle cose ascolane e de' vescovi di Ascoli nel Piceno*, Teramo 1766., 437-438, dostupno u digitalnom obliku na: https://books.google.hr/books?id=LdwKAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.

19 O popularizaciji legende o Prijenosu kućice Svete obitelji i Glaviniceve uloge u njezinu širenju te vezi s Frankopanima i loretskim franjevcima Saša Potočnjak, „Prvotisak *Elegije* Frana Krste Frankopana iz 1656. godine (*Querimoniae pieae*, Macerata, 1656.)“, *Fluminensia*, 30, 2, 2018., 7-28.

20 Cleto Calcagni, *Tabulam verae prosapiae trium Ordinum S. Francisci*, Maceratae 1655., 36. Prema kasnijim crkvenim ljetopiscima tiskao je pet knjiga, a još ih je toliko ostalo neobjavljenih, tako N. Palma popis nadopunjuje podacima o mjestu i tipografu, ali navodi samo knjige iz 1634., 1635., 1641., 1649., 1652. koje su tiskane u Ascoliju, odnosno u Macerati: „1. *Il Granadiglio Indico fiore, in cui si scorgono gl' instrumenti usati nella Passione di Gesù Cristo N. Sig. – Del P. Lucido Mancinelli del Monte Santo Polo, Lettore Generale di Min. Osservanti. In Ascoli 1634. per Maffio Salvioni.* (...) 2. *Regula Sancti Francisci carminibus donata etc. Maceratae apud Julium Carbonum 1635.* 3. *Epitaphiorum libri decem. Maceratae*, presso lo stesso tipografo, 1641. parimente composti in versi latini. 4. *In comitia PP. Min. de Obser. Picenae provinciae, anno Domini 1649 Recineti celebrata, carmen encomiasticon a P. Lucido Mancinello Monsanpoliensi ejusdem Instituti Lectore iubilato concinnatum. Maceratae, ex typographia Seraphini Paradisi, 1649.* (...) 5. *Pegma B. Mariae Lauretanae Piceni incolae etc. Maceratae nella medesima stamperia 1652.*“ Palma, *Storia ecclesiastica*, 155.

lum elaborata. Ne iznenađuje da je djelo posvećeno upravo Glaviniću.²¹

Iako Rafael Levaković nije objavio cjelovitu pjesničku zbirku, u povijesti književnosti je zabilježen i kao pjesnik, upravo pohvalno-prigodnih stihova. Anica Nazor smatra da je i sljedeće Levakovićeve sastavke moguće ubrojiti u pjesnički opus: „Pet kraćih versificiranih cjelina, poput osmeračkoga pjesmotvora *Deset zapovedi Zakona* i osmeračkih molitava *Na vzdignutje tela G(ospode)va* i *Na vzdignutje Čaši*, objavio je u *Azbukividnjaku* iz 1629., a u *Ispravniku* šesterički katren *Isus grešniku*. U pjesnički korpus ubrajaju mu se i prepjevani psalmi iz *Časoslova*.“²²

Možda najpoznatija Levakovićeva pjesma jest upravo ona objavljena u Glavinićevu djelu *Manus Christi amoris* 1625. *Knjiga kupcu govori*,²³ međutim već Nikica Kolumbić i Miroslav Kurelac 1987., Miroslav Palameta i Katarina Lozić Knezović 2010., a zatim i Anica Nazor 2013., navode da najranijim Levakovićevim pjesničkim sastavom valja smatrati jednu prigodnicu pod naslovom *Pozdrav Jurju knezu Zrinskomu*, koju je Levaković napisao navodno krajem 1622., ali objavio 1639. u drugom izdanju *Vazetja Sigeta grada* Barne Karnarutića.²⁴ Isti autori navode i da je Levaković u tom drugom izdanju *Vazetja Sigeta grada* objavio i pohvalnicu *Nadpisanie u Osmoredke* te, prema Kolumbiću i Kurelcu, i „četiri panegirika u zborniku sa 44 učesnika u čast francuskog kralja Luja XIII i rimskog pesnika O. Kastelija“.²⁵

21 Primjerak navedene knjige prema OPAC IT dostupan je u dvjema knjižnicama u Italiji: *Biblioteca statale di Cremona* i *Biblioteca storico-francescana e picena* te u digitalnom obliku u on-line knjižnici *Google books* na: https://books.google.hr/books?id=sc0LLk_OprC&pg=PP7&lpq=PP7&dq=lucido+mancinelli&source=bl&ots=wJuAhbalkl&sig=ACfU9U2kcMrueXWhU2fQBVp2YdEf0lWNA&hl=bs&sa=X&ved=2ahUKEwjh-uCVtrHjAhXRC-wKHx5eBPY4ChDoATABegQICRAB#v=onepage&q=lucido%20mancinelli&f=false. U Hrvatskoj se primjerak knjige prema <http://opac.crolib.hr/> čuva u Knjižnici Male braće u Dubrovniku pod sign. KMB Dubrovnik 3-X-23. Na popis knjiga u kojima se navodno kao autori pojavljuju oba franjevca iz Glavinićeve knjige, Mancinelli i Levaković, možemo staviti i knjigu Hieronymusa Strassera *Dialogus inter P. Raphaelem Levacovich ... Hieronymo Strasser, Lucidus Mancinellus*, koja se čuva u knjižnici Franjevačkoga samostana na Trsatu pod signaturom Trsat: RII-8*-98. Zapis o toj knjizi postoji u katalogu CROLIST, dok u većini ostalih kataloga europskih knjižnica primjerak knjige nije zabilježen (bilo pod naslovom, bilo pod imenom autora H. Strassera). Do kraja pisanja ovoga rada autorica nije uspjela dobiti uvid u primjerak koji se nalazi u Franjevačkom samostanu na Trsatu te se podatak temelji samo na podatku preuzetomu iz skupnoga kataloga CROLIST-a.

22 Anica Nazor, „LEVAKOVIĆ, Rafael“, *Hrvatski biografski leksikon*, Zagreb 2013., mrežno izdanje: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11766>. Vidjeti i u Miroslav Palameta et al., „Sitnice iz života Rafaela Levakovića, njegovi stihovi i glagoljske kanonske tablice“, *Zbornik o Rafaelu Levakoviću*, zbornik radova sa znanstvenoga skupa „Fra Rafael Levaković“, Šibenik – Skradin – Visovac, 14. – 16. svibnja 2009., gl. ur. Pavao Knezović, Zagreb 2010., 211-228.

23 Pjesmu su objavili u transkripciji Miroslav Palameta et al.; idem, 215-216.

24 „Pisao je i pjesme; najranijim njegovim stihovima drži se *Pozdrav Jurju knezu Zrinskomu*, prigodnica napisana 1622. u povodu imenovanja Zrinskoga banom, a objavljena 1639. s pohvalnicom *Nadpisanie u osmoredke*, u drugom izdanju *Vazetja Sigeta grada* B. Karnarutića. U Glavinićevu prvijencu *Manus Christi amoris* (1625) objavio je »neduhgovorenja« (prozopopeje) *Knjiga kupcu govori*, u kojima potiče na kupnju knjige te hvali autorovu poniznost i obrazovanje.“ Nazor, ibidem; isto i u Palameta et al., ibidem.

25 Podatak o „četiri panegirika u zborniku sa 44 učesnika u čast francuskog kralja Luja XIII i rimskog pesnika O. Kastelija“ iznijeli su Kolumbić i Kurelac 1987. u *Leksikonu pisaca Jugoslavije*, sv. III, K-LJ, Novi Sad

*

Vazetje Sigeta grada (*Vazetye Sigetta grada sloxeno po Barni Charnarutichiv Zadraninv*) tiskano je u prvome izdanju 1584. u Veneciji, kod Rugiera d'Albe, i to nakon autorova života († 1573.). Prvotisak se nalazi u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu [R II c – 16° – 35]. Drugo, izmijenjeno izdanje otišnuo je u Veneciji kod Bartolomea Ginammija 1639., a primjerak koji je (zasad) jedini poznati sačuvani nalazi se u *Bibliothèque nationale de France* u Parizu [D 19283(3)].²⁶ Od dopreporodnih poznato je i treće, tzv. Fodrocijevo izdanje iz 1661., međutim, zasada jedinom sačuvanom primjerku [Arhiv HAZU R660] nedostaje naslovnica, čije je podatke pokušao rekonstruirati Alojz Jembrih (*Vazetye Szizeta grada Szlosheno po Barni Karnarutichiu Zadraninu*).²⁷

Sva su tri izdanja²⁸ priređena nakon autorove smrti. I prvo izdanje sadrži jednu pridodanu pohvalnu pjesmu, onu Splitsanina Petra Tartaljića,²⁹ međutim, samo drugo izdanje između ostaloga sadrži i pjesme Mancinellija i Levakovića.³⁰

Na početku drugoga izdanja Karnarutićeva *Vazetja Sigeta grada* ponovno će Mancinelli i Levaković objaviti svoje pjesme, ali sada samo na hrvatskome jeziku. Prva je objavljena Mancinellijeva pjesma *Zučnopojka častnoga gospodina Lucida Mancinella biskupa obranoga. U pohvalu oca fra Antona Telitenovića*.

1987., 645. Palameta i Lozić Knezović navode da „navedene podatke nije bilo moguće provjeriti za ovaj rad“, odnosno da je jedini „do sada poznati primjerak [izdanja iz 1639.] teško dostupan u Parizu.“ Palameta et al., idem, 216.

26 Za ovaj rad korištena je digitalna preslika primjerka drugoga izdanja *Vazetja Sigeta grada* Barne Karnarutića s mikrofilma iz *Bibliothèque nationale de France* u Parizu pod signaturom D 19283(3).

27 Alojz Jembrih, „Fodrocijevo izdanje *Vazetja Sigeta grada* (1661.) Barne Karnarutića“, *Studia lexicographica*, 10/11, 19/20, 2016–17., 35–62. Jembrih je napravio i pretisak: *Vazetye Szizeta grada Szlosheno po Barni Karnarutichiu Zadraninu*, prir. A. Jembrih, Sopron 2016.

28 Da je riječ o trima izdanjima (1584., 1639. i 1661.), otklonivši sve dileme, razriješio je Milovan Tatarin 2009.: „Znanstvene spekulacije javile su se oko drugoga i trećega izdanja *Vazetja*. I. Kukuljević Sakcinski kao drugo zabilježio je izdanje *Vazetja* iz 1661. koje je priredio P. Fodroci (Knjižnica HAZU, sign. R-660). P. J. Šafařku to je treće izdanje (podatak preuzeo od T. Mikloušića), a za drugo ispravno navodi godinu 1639 – Francuska nacionalna knjižnica u Parizu, sign. R186949; D-19283(3).“ Milovan Tatarin, „KARNARUTIĆ, Barne“, *Hrvatski biografski leksikon*, Zagreb 2009., mrežno izdanje: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=185>.

29 Tomo Matić, „Karnarutićevo *Vazetje Sigeta grada*“, *Grada za povijest književnosti hrvatske*, knj. 29, Zagreb 1968., 39.

30 Na to je više puta upozoreno pa tako već Matić ističe: „Mletačkom izdanu od g. 1639. nijesam mogao ući u trag: u Zagrebu ga nema niti Akademijina knjižnica niti Sveučilišna niti Metropolitana, a nemaju ga niti knjižnice u Zadru, Splitu i Dubrovniku. Naši stari bibliografi donose o tom izdanu posve točne podatke, pa nema sumnje da su ga imali u rukama ili oni sami ili njihovi suvremenici od kojih su oni dobili te podatke. Šafařik (Geschichte der südslav. Lit. II, 167) donosi točan naslov toga izdanja: »Vazetye Szizeta grada, zloxeno po Barni Karnarutichu Zadraninu. In Venezia appresso Bartolomeo Ginami 1639.« – i dodaje da su ispred *Vazetja* štampane četiri male pjesme u pohvalu autora i izdavača A. Telitenovića. Ľubić (Ogledalo II, 392) ima o tim pjesmama još točnije podatke: »Pred drugim izdanjem mletačkim od g. 1639. kod Bar. Ginama u 8-i nalazi se zučnopojka Lucida Mancinella, obranoga biskupa, kojom hvali izdavateља Ant. Telitenovića, i još druga Klementa Jančetića iz Ozļa, frañevca i propovidaoca: Nadpisañe presvit. g. Mikloušu Zrinskomu.« Idem, 7. Isto i Tatarin u preglednom opisu Karnarutićeva opusa navodi kako su uz Levakovićeve pjesme u drugom izdanju *Vazetja* „pridodane pohvalnica L. Mancinellija izdavaču A. Telitenoviću te pjesma K. Jančetića u čast Nikole Zrinskoga“. Tatarin, „KARNARUTIĆ, Barne“.

Kako je najavljeno u naslovu, pjesma je spjevana u čast franjevcu Antunu Telitenoviću. Zatim slijede dvije Levakovićeve pjesme: *Nadpisanje u osmoredke o. f. Rafaela Levakovića iz Jastrebarske u pohvalu pisnika* te druga *Presvitlomu gospodinu Jurju Zrinskomu sadašnjemu banu hervatskomu. O. f. Rafael Levaković iz Jastrebarske. Reda s. f. bogoslovac i pripovidačac. P.* Ovoj dvojici pjesnika pridružio se svojom prigodnicom, a koja slijedi u izdanju iz 1639., Klement Janžetić iz Ozlja s pohvalnicom *Nadpisanje presvitlomu gosp. Mikloušu Z[r] inskomu. O. F. Klementa Janžetića od Ozlja, reda s. f. pripovidačca.*³¹

U pariškome primjerku drugoga izdanja nema „četiri panegirika u zborniku sa 44 učesnika u čast francuskog kralja Luja XIII i rimskog pesnika O. Kastelija“, na koja u literaturi upućuju Kolumbić i Kurelac.

Tada vrlo angažirani, ovi autori franjevci nisu mogli biti odabrani slučajno, a čini se da je presudna bila i uloga tiskara-nakladnika Bartolomea Ginammija, što je moguće zaključiti na temelju istraživanja Marije Napoli (1990.) i Aleksandra Stipčevića (2008.), o čemu će biti riječi u provedenoj analizi.³²

Sl. 1. Naslovnica drugoga izdanja (1639.) *Vazetja Sigeta grada Barne Karnarutića*. Prema primjerku koji se nalazi u *Bibliothèque nationale de France* u Parizu, sign. [D 19283(3)].

31 Sve citirane naslove te stihove pjesama iz drugoga izdanja *Vazetja Sigeta grada* (1639.) navodim prema primjerku (digitalnoj preslici s mikrofilma) koji se nalazi u *Bibliothèque nationale de France* u Parizu, sign. [D 19283(3)], a prema sljedećem: /b/ = bb; /c/ = ç, cz; /č/ = ch, ç; /ć/ = chi, ch; /d/ = dd; /g/ = gh; /j/ = y, i; /k/ = c, ch; /l/ = ll; /l/ = ly; /ñ/ = ny, ni; /s/ = r, cz, ſ, ſz, sz; /š/ = r, rr, s; /u/ = v; /v/ = u; /ž/ = sh.

32 Maria C. Napoli, *L'impresa del libro nell'Italia del Seicento. La bottega di Marco Ginammì*, Napoli 1990.; Aleksandar Stipčević, „Hrvatske knjige u inventaru mletačkog tiskara i knjižara F. Brogiollija iz 1678. god.“, *Croatica et Slavica Iadertina*, IV, 2008., 279-308. Također v. *Il libro nel bacino Adriatico (secc. XV-XVIII)*, a cura di S. Graciotti et al., Firenze 1992.

3. Pjesnički teološko-duhovni končeti te promocija Glavinićeve knjige

Svih pet prigodnih pjesama koje je Glavinić uvrstio u svoju knjigu propovijedi u motivsko-tematskoj osnovi prate ideju pobožnosti pet rana Kristovih.

Pjesma Lucida Mancinellija sonetnoga je oblika, sastavljena od dva katrena i dva terceta te rimom: ABBA ABBA CDE DCE. Uvodno se apostrofira Francesco, tj. Franjo Glavinić, a motivsko-tematski elementi najavljuju i objašnjavaju zacrtanu petodijelnu koncepciju Glavinićeve knjige. U izdanju iz 1625.³³ na marginama se uz sonet s lijeve strane nalaze bilješke. Tako je uz prvi katren otisnuto *La causa efficiè[n]te* i *La materia*, uz drugi katren *La forma* te uz tercete *Il fine al fine* i na kraju *Il fine perfetto*. Bilješke sugeriraju da se sonet idejno prilagođava učenju o „počelu kretanja (motus)“, pa su tako već u prvome katrenu pored kojega su naznačeni tvorni i tvarni uzrok uvedeni motivi Francescove ljubavi prema Isusu iz koje sve proizlazi, kao i milosrđe:

*FRANCESCO, vago di mostrar, che ardore
Tenghi verso Giesù nel petto acceso,
A spiegarne un pietoso oggetto hà preso,
Dove sol carità riluce, e amore.*³⁴

Bilješka o formi zapravo upućuje na formalni opis Glavinićeve knjige – na pet jednakih dijelova/knjiga koje se dovode u figuralnu vezu s pet Isusovih rana:

*Volto à le cinque piaghe il nobil core,
Hà in cinque Libri l'opra sua di steso
Ogni Libro è d'egual misura, e peso,
Si che nel cinque il tutto nasce, e more.*³⁵

I ostale su prigodne pjesme Glavinićeve knjige oblikovane kao retorički končeti s teološko-duhovnom osnovicom, a na temelju sličnih kršćanskih toposa (ljubav Kristova, ruke Kristove, pet Kristovih rana).³⁶ Posebno je takva pjesma Vita Zanchija koja je napisana u formi madrigala te sastav-

33 U izdanju Torcoletti, *Scrittori Fiumani* bilješke su izostale.

34 Glavinić, *Manus Christi amoris*.

35 Ibidem.

36 Na primjer, u sonetu Sempliciana da Fiume: (...) *FRANCESCO è ben d'eterni fregi degno, / Che a prò di noi sparsi hà sudor cotali, / Che ne incaminan sù al'eterno Regno*. (...) Tako i u Kandida Barbariça: *Iunge manus Manibus Christi (qui cernis) Amoris, / Et quicumque cupis noscere quid sit amor. / Non cæcus, verùm spectat qui vulnera Christi, / Quique Dei morum regula recta cluit. / GLAVINICH hoc motus scripsit, que noverat esse / Omnibus usque locis utiliora suis. / Utere tanti igitur studioque, laboreque Vatis, / Dumque preces fundis, sis memor ipse sui*. Ibidem.

ljena od sedam izometričnih stihova s karakterističnom rimom ABBACBB. Ovdje je motiv „ruke Božje ljubavi“ (*Man di Christo amorosa*) iznova metafora Glavinićeve knjige (*Manus Christi amoris*):

MAN di CHRISTO amorosa
Ala mia man porgi sostegno, e ai[ū]ta,
Onde divenghi ardita,
E la porpurea rosa
Da le tue man, da le tue piante, e lato,
Da ogni tua aspra ferita
Colga e ne impetri poi superna vita.³⁷

*

Oblikom, dužinom, poetičkim i versifikacijskim osobinama te jezikom od ostalih se prigodnih pjesama izdvaja *Knjiga kupcu govori* Rafaela Levakovića. U tiskanom izdanju iz 1625. pjesma nije oblikovana u strofe, iako se na temelju dosljedno provedene rime može reći da je riječ o šest strofa: pet katrena i jednoj završnoj kvintini. Strofe su izometrične s time da iz sheme dvadeset i pet simetričnih dvostruko rimovanih dvanaesteraca izlazi jedan trinaesterac (peti stih ili prvi stih drugoga katrena: 6 + 7). Rima je prijenosna: aBaBbCbC pa se s obzirom na način rimovanja pjesma nastavlja na tradiciju marulićevske kvadrige, odnosno na sjeverni tip dvostruko rimovanoga dvanaesterca. Rima se prenosi i kroz tri posljednja stiha: aBaBbCbCbC.

Pjesma pripada tzv. ‘apelativnoj’ lirici, s time da je iskazni, odnosno lirski subjekt ‘knjiga’, a adresat ‘bogati kupac’. Iako su u pjesmi izostali motivsko-tematski elementi poput pet Isusovih rana, duhovne ljubavi te ruku Kristovih pomoću kojih su u prethodnim pjesmama oblikovane metafore i metonimije u končetuoznu formu, ova je Levakovićeva pjesma također oblikovana u određenoj ‘artificijelnoj maniri’ kakva se pojavljuje i u dubrovačkih pjesnika 17. stoljeća.³⁸ Prije svega valja promotriti komunikacijski model između lirskoga subjekta i adresata pri čemu je lirski subjekt ‘neživo’, odnosno ‘knjiga’, a adresat je ‘živo’, odnosno ‘kupac’, a što je najavljeno već samim naslovom *Knjiga kupcu govori*:

³⁷ Ibidem.

³⁸ O takvim artificijelnim igrama npr. u *Pjesnik pjesnima* Ivana Bunića Vučića v. Dunja Fališevac, *Ivan Bunić Vučić*, Zagreb 1987.

*Rači pristupiti k nam, kupče bogati,
 Ki želiš kupiti k[̄nj]ige, i kinč zlati
 Nu se, nemoj stati pristupi, ogledaj,
 Želiš li imati drag' kamen? Nut' gledaj.³⁹*

U hrvatskoj pjesničkoj tradiciji nije neobičan takav način komunikacije u kojemu se javlja „govor neživoga“. Ipak, u ovoj pjesmi javlja se nešto složeniji stilski postupak od same apostrofe čitatelja, i to zato što se ‘knjiga’, tj. iskazni subjekt referira na vlastitu strukturu i poetička obilježja. Pjesma je figuralna, a nastala je nizanjem različitih figura oblikovanih u topose (metafora knjige kao dragoga kamena, različite antiteze kao što su duhovno – materijalno, svjetlo – tama, sunce – oblak, prijezir materijalnoga ili slave (*contemptus mundi; sic transit gloria mundi*) te skromnosti:

*Molim te ne gledaj svite ka me odiva
 Dal' v nutar pogledaj viđ duh gdi prebiva
 Znam da viš, da skriva kus gnjile drag' kamen
 I kamik pokriva u rudah zlat' pramen.*

*I da mnog'krat plamen sunca prisvetloga
 Zaslanja čarn zlamen oblaka tamnoga.
 Da se bisernoga zernja dar nahodi
 V tarbuhu gnjunsoga zvirja v slanoj vodi.*

*I da se prigodi da taji garbav dub
 Lečni sok; da hodi zvir krijuć' vridni zub.
 Tako mnog'krat i rub odiva liposti.
 (Premda je gard, i grub) nesmirne vridnosti.⁴⁰*

Uveden je i motiv samopohvale – knjiga ‘hvali samu sebe’, što je tradicionalni topos poznat i kao isprika čitateljima iz uvodnih pjesama pjesničkih zbirki. Tako se iz više različitih antiteza (iako ‘skromna izgledom’, knjiga je puna ‘duhovnoga’ blaga) izvodi dosjetka: Glavinić je iz vlastite skromnosti knjigu opremio *ubogo*, no, knjiga je prepuna bogatstva i zato poziva kupca na kupovinu (*Ti me htej kupiti, ak' imaš v mošnji zač*):

39 Glavinić, *Manus Christi amoris*.

40 Ibidem.

*Razumnu su dosti mala, svi govore.
Puna sam mudrosti od sarca do kore.
I blaga, ko gore, ko zemlja, ko lugi:
Daju nam, ko more, ko ima svet drugi.*

*A to sve u strugi mojoj hti staviti
GLAVINIĆ, znaj, drugi koga će hvaliti.
On me hti oditi ubogo, znaš li zač?
Ne hti se slaviti, ugodno bi mu tač.
Ti me htej kupiti ak' imaš v mošnji zač.⁴¹*

Iako na prvi pogled prigodne pjesme nadopunjuju teološko-duhovnu temu ljubavi Kristove te pobožnosti Rana Kristovih, njihova je funkcija posve pragmatična: sažeto u stihovnom obliku iznijeti središnju preokupaciju propovijedi *Manus Christi amoris*, pohvaliti autora te naposljetku preporučiti knjigu za čitanje. No, u ovome izdanju riječ je još uvijek o retoričkoj, prigodnoj pohvali bez jasnijih izvanknjiževnih (društveno-političkih) konotacija.

4. Propagandne prigodnice i rekatolizacija u Karnarutićevu Vazetju iz 1639.

Četrnaest godina poslije (1639.) dva autora iz Glavinićeve knjige, Mancinelli i Levaković, objavljuju nekoliko svojih prigodnica i u drugome izdanju već proslavljena Karnarutićeva *Vazetja Sigeta grada (Vazetye Szigheta grada zloženo po Barni Karnarvtichiu Zadraniu*. Bartolomeo Ginammi, Venetia, ¹1584., ²1639.). No, sada su panegirici uvršteni u djelo koje je tiskano posmrtno, i to naknadnom odlukom, moguće priređivača, tiskara ili izdavača; svakako osobe koja nije sâm autor.

Pridodane prigodno-pohvalne pjesme u drugome izdanju *Vazetja Sigeta grada* iz 1639., kao i u *Manus Christi amoris*, čine motivsko-tematski zaokruženu cjelinu. Ali sada je u središtu reprezentacija sigetskoga junaka Nikole Zrinskoga Sigetskoga pa pjesme kao i središnji Karnarutićev spjev pripadaju tzv. sigetskom idejno-tematskom kompleksu.

Pjesma Ludovica Mancinellija je napisana na hrvatskome jeziku, a već u samom naslovu sadrži versifikacijsko obilježje: *zučnopojka*, naziv za sonetni

⁴¹ Ibidem.

oblik, koji je u hrvatskoj povijesti književnosti najpoznatiji u *Vili Slovinci* Jurja Barakovića. Pjesma je posvećena fra Antunu Telitenoviću, koji je moguće bio zaslužan da se Karnarutićevo djelo o Sigetu ponovno objavi, što saznajemo iz stihova:

(...)
Zrinski slavni, Siget brani,
I za njega život pusti
Zato j' vridan da se hvali.
Karnarutić pesan spusti.
I malo ga ne zavalj
Vrime, dal ga li obrani
Otac Anton, ki ga dvignu,
Zato on veću čas dostignu.⁴²

Pjesma je oblikovana u pet strofa: dva katrena i dva terceta kojima je pridodan distih. Stihovi su simetrični osmerci osim posljednjega koji je deveterac, rima je prijenosna kako u katrenima (ABBAABBA), tako i u tercetima s distihom (CDCDCCEE).⁴³

Prva je Levakovićeva pjesma oblikovana u tri osmeračke oktave s rimom ABABABCC te već u naslovu sadrži versifikacijsku oznaku: *osmoredke*, što je oblik također poznat iz Barakovićeve *Vile Slovinci*.⁴⁴ Pjesma je pohvalnica pjesniku Karnarutiću, a lirski se siže temelji na usporedbama Homera i Karnarutića, odnosno Zrinskoga i Aleksandra Velikoga:

Dal' vistino, da bi sada
Alexander kralj izvidil
Red ki, speva ke nikada
KARNARUTIĆ, ter ih vidil.
ZRINSKOMU bi već' neg' tada
MIKLOUŠU on zavidil,
Koga BARNE hvali toko,
Da se čudi svako oko.

42 O načelima transkripcije pjesama iz drugoga izdanja *Vazetja* vidjeti bilješku 31.

43 Utoliko se i razlikuje od Barakovićeve zučnopojke. V. u Barakovića *Grem svitlost suncu dati*. Juraj Baraković, *Vila Slovinci*, SHK, Zagreb 2000., 43.

44 Razlika u odnosu na osmoretku *Iz garla meće pah sve vitra ognjena u U osmoretke u Vili Slovinci* Barakovića jest u vrsti stiha i rime. Idem, 272.

Usporedba se dalje razvija tako da je Zadar metaforiziran u Parnas. Ta je *topika neizrecivosti*, odnosno *nadmašivanja* tradicionalno, omiljeno retoričko sredstvo klasične pohvalno-prigodne literature,⁴⁵ a u Levakovića moguće dio njegove franjevačkoretoričke naobrazbe:

*I znam da bi slavil misto
Dalmaci(j)e, koga rodi;
Velim Zadar, ki zaisto
Spevalce nam sve izvodi,
Od Parnaža ter nam čisto
Mliko toči. Znanje plodi;
Karnarutić gdi obrani,
Prem daj' martav, još se hrani.*

Druga je Levakovićevo pjesma posvećena Jurju Zrinskome, tadašnjemu banu Hrvatske. Odmah valja reći da je riječ o Jurju V. Zrinskome (1599. – 1626.), što nudi sasvim drugačiji pogled na moguće razloge ponavljanja izdanja. Pridodamo li tome i odabir tiskara-nakladnika (Bartolomeo Ginammi),⁴⁶ funkcija franjevačkih pjesničkih prigodnica postaje znatno jasnija.

Vazetje Sigeta grada u prvome izdanju iz 1584.⁴⁷ nije posvećeno Jurju V. već njegovu ocu Jurju IV., pa ta Levakovićevo pjesma, kao i posveta iz prvoga izdanja, ne adresiraju istu osobu. U već citiranoj literaturi je navedeno da je Levaković pjesmu napisao 1622., kada je Juraj V. Zrinski postao hrvatski ban, no ona je objavljena nakon njegove smrti. Ta promjena adresata u odnosu na izvornu Karnarutićevo posvetu moguće da je rezultat Levakovi-

45 O toposima „neizrecivosti“, odnosno „nadmašivanja“ te „pohvalama suvremenika“ posebno vidjeti u Curtius, *Europska književnost i latinsko srednjovjekovlje*, 176-183. Na primjer: „Trebalo li neku osobu ili stvar »pohvaliti«, dokazuje se da ona nadmašuje sve slično, a u tu se svrhu upotrebljava poseban oblik usporedbe, koji ja nazivam »nadmašivanje«. Na temelju usporedbe s čuvenim primjercima, koje pruža tradicija, ustanovljuje se nadmoć, štoviše, jedinstvenost čovjeka ili stvari koje treba slaviti. (...) Shema nadmašivanja omalovažava prošlost u korist sadašnjosti. To jasno izriču taceat-formula i cedat-formula. Iz toga se mogao razviti jedan drugi topos: »ne zaslužuje pohvalu samo prošlost; i noviji i najnoviji trebalo bi da budu slavljeni.«“ Idem, 178-179, 182.

46 O tiskarsko-knjižarskoj obitelji Ginammi vidjeti Stipčević, „Hrvatske knjige u inventaru mletačkog tiskara i knjižara F. Brogiollija iz 1678. god.“ Pozivajući se na M. Napoli (nav. djelo), A. Stipčević navodi: „Koliko je Marcu Ginammiju bilo stalo do korektnog tiskanja knjiga na hrvatskom jeziku govori podatak da je svog sina Bartolomea poslao u Bosnu da kod tamošnjih fratara nauči hrvatski i turski jezik. Bartolomeo je u Bosni boravio od 1634. do 1637. god.“ Idem, 280. Među knjigama tiskanima u Ginammija nalazi se i knjiga *Divotion di S. Antonio in 16° Slavo 8* (idem, 289) istoga fra Antuna Telitenovića kojemu je posvećena opisana Mancinellijeva zučnopojka.

47 Božidar Petrač pretpostavlja da je *Vazetje Sigeta grada* moguće tiskano i prije izdanja iz 1584. godine. O tome Božidar Petrač, „Karnarutićevo *Vazetje Sigeta grada* (U povodu 450. obljetnice Sigetske bitke i junačke pogibije Nikole Šubića Zrinskoga)“, *Kolo*, 1, 2016., mrežno izdanje: <http://www.matica.hr/kolo/488/karnaruticevo-vazetje-sigeta-grada-25931/> (pristupljeno 17. 12. 2019.).

čeva zalaganja i promicanja rekatolizacije, u čemu je značajnu ulogu imao (sada adresirani) Juraj V. Zrinski.⁴⁸ Stoga Levakovićeva posvetna prigodnica nije stihovna parafraza prozne posvete iz prvoga izdanja, već društveno-politički angažirana pjesma kojom se promiče poznata metafora tzv. povratka u krilo Katoličke crkve.⁴⁹

U središtu je Karnarutićeva pohvalnoga predgovora otac Jurja IV., Nikola Zrinski Sigetski. Uvedena su dva klasična toposa: *heroja te slavljenja vladara*⁵⁰ pa tako i Juraj IV. kao legitimni nasljednik svojega oca postaje „čuvar očeve slave, lika i djela“. Osim toga i sam je spjev napisan upravo kako se ne bi zaboravila slava i junaštvo Jurjeva oca, što je prepoznatljiva *topika pjesničkoga poslanstva*, tj. topos „pjesnika kao čuvara sjećanja“.⁵¹

PRISVITLOM I UZVIŠENOM GOSPODINU JURJU ZRINSKOMU MOMU GOSPODINU

*Uzveličeni gospodine, Jurju, premda slavni i neumarli glas bivšega gospodina Miklouša Zrinskoga, oca tvoje milosti, slove i sluti će do suda svita prohodeci od naroda do naroda bez svakoga pisanja slavom njegove milosti, ništa ne manje naslidujući ja stope starih pisnikov koji petjem svojim vazda navistevali jesu svitu hrabrosti poglavitih ljudi, odlučih ja ispuniti dug moj ovim ako i prezrednim slogom i svitu navistiti koliko godi izvarsite hrabrosti istoga gospodina, oca milosti tvoje, a navlastito koju on učini u pogibil grada Sigeta. (...)*⁵²

48 Juraj IV. Zrinski obratio se na protestantizam (v. Nataša Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva. Povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovu rodu*, Zagreb 2001.), dok se njegov sin Juraj V. vratio katolicizmu (jasno, u skladu s titulom hrvatskoga bana). Također, poznato je da je Jurju IV. Zrinskom posvetio svoj prijevod Sofoklove *Elektre* Dubrovčanin Dominko Zlatarić (1558. – 1613.) pod naslovom u nepromijenjenoj grafiji *Elektra tragedia. Gliubmir pripoviest pastirska. I gliobav, i smart Pirama i Tisbe*, Venecija, po Aldv (Aldo Manuzio), 1597. [Knjižnica HAZU, sign. R-579; Nacionalna knjižnica Češke Republike, Prag – B 000206, dostupno na: https://aleph.nkp.cz/F/IIHMPJKRYU1RLVHVQ5YHC7CMQL4MTDP4QBEMKFJY6ERN8MBUIB-09425?func=full-set-set&set_number=109385&set_entry=000004&format=999]. O otkriću II. izdanja iz 1598. (istoga tiskara-nakladnika) vidjeti Mirko Tomasović, „Sreća i mar namjerili na Elektru“, *Vijenac*, 385, 2008., mrežno izdanje: <http://www.matica.hr/vijenac/385/sreca-i-mar-namjerili-na-elektru/> (posjećeno 17. 12. 2019.) [Biblioteca Nazionale Braidense Coll. AO. 12. 0073]. Međutim, izdanje koje je objavljeno 1621. izišlo je upravo u izdanju Marka Ginammija (*Libraro alla Speranza*), i to (slučajno ili namjerno) bez posvete Jurju IV. Zrinskome [Knjižnica HAZU, sign. R-762, Nacionalna knjižnica Češke Republike, Prag – J 003038, iz biblioteke Milana Rešetara, dostupno na: https://aleph.nkp.cz/F/IIHMPJKRYU1RLVHVQ5YHC7CMQL4MTDP4QBEMKFJY6ERN8MBUIB-15968?func=full-set-set&set_number=109482&set_entry=000003&format=999].

49 Npr. poznato je da su takve ‘angažirane’ metafore prisutne i u *Suzama sina razmetnoga* Ivana Gundulića ili pak u *Mandalijeni pokornici* Ivana Bunića Vučića.

50 Curtius, *Europska književnost i latinsko srednjovjekovlje*, 184–200.

51 Ibidem.

52 Barne Karnarutić, *Vazetje Sigeta grada*, prir. Rafo Bogišić, Zagreb 1968., 257.

Iskazni subjekt traži stoga zaštitu adresiranoga Jurja IV. koji u stvari u tom trenutku jedini i može (ali i mora) zaštititi pjesničko djelo koje će upravo njegovu rodu osigurati ‘trajno’ i ‘neprekinuto sjećanje’:

*I prikazuju ti to malo muke moje na čast i poštenje tvojega gospostva,
moleći te da se dostojiš prijati ovi mao dar od mene sluge tvoga koji ga
tebi s velikim srcem poklanjam, prikazuju i umiljeno priručam.*

T. M. S.

*Barne Karnarutić Zadranin*⁵³

U pjesmi drugoga izdanja nije iskorištena pohvalna retorika. Iskazni subjekt Levakovićeve pjesme ne hvali adresata Jurja V., već ga podsjeća da će pravu (‘istinsku’) slavu steći tek ugledanjem na djeda Mikloša Zrinskoga. Topika više podsjeća na pjesničku opomenu, što je dodatno naglašeno motivom zrcala kao toposom *sic transit gloria mundi* i završnim retoričkim pitanjem:

*Viteštvo nesmerno, bana hervatskoga,
I stvorenje verno, Miklouš Zrinskoga,
Prem da je zadosti, vaše presvetilo
Kolino ko dosti; i prij’ svitlo bilo;
Da li zato i vaše, gospostvo tribaje
Koj mu drugi daše: svitlost da mu daje.
Jur’ jeste počeli, dakle i slidite,
Ter sebi glas veli, junačtvom činite.
Budi vam zrcalo: did vas, koga ime
Slavno je ostalo nit se boji zime.
A k tomu, vi znate, da junačtva radi
Va veći glas cvate, i kruna se gradi,
Kom se kruni glava junakom na nebi:
jel to plaća prava: sudite po sebi.*

Posljednja je pjesma Klementa Janžetića kojom se zaključuje ciklus prigodnica, ali i otvara Karnarutićev spjev. U pjesmi je naposljetku i zaokružena reprezentacija Zrinskoga kao ‘branitelja kršćanstva’:⁵⁴

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ O modelima i strategijama reprezentacije vidjeti u: Zrinka Blažević et al., „Zrinski i Frankopani – strategije i modeli heroizacije u književnom diskursu“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 40, 2008., 91-117.

*Buduć prem da vrime, sve stvari zatira,
Tvoje zato ime nigdar ne umira.
Daržim ja da vira, karstjanska, ku brani
To nigda, i tira, za nju se s' pogani
Od vrimena brani, Tvoj glas, i od zime
I zato se hrani, va vek Tve ime;
Jer ki za nju zgine, nigdar ne pogine.*

Dakle, još jedanput je iskorišten tradicionalni motiv neumrle slave/imena Zrinskoga te topos *cum tempore mutamur* (iako vrijeme sve zatire, jedino je ime vječno). Pjesma završava motom, ujedno i biblijskom parafrazom iz Evanđelja po Ivanu (11, 25-26) *Jer ki za nju zgine, nigdar ne pogine*.

Zaključna je pjesma, ali i provodna tema svih prigodnica, dodatno ilustrirana završnim drvorezom na kojemu su prikazani prepoznatljivi i klasično-mitološki motivi: Kolosej, Rimska vučica s Romulom i Remom te skupina naoružanih muškaraca (moguće Rimljana i Sabinjana). Natpisi „ROMA“ te „CERTAMEN SABI-“ [lat. *certamen, inis*, n. – boj, borba; *Sabi(ni), orum*, m. – Sabinjani] upućuju na to da je riječ o emblematskom prikazu legendarnoga osnutka Rima.

Sl. 2. Drvorez iz drugoga izdanja (1639.) *Vazetja Sigeta* grada Barne Karnarutića kojim je ilustrirana zaključna pjesma s biblijskom parafrazom. Prema primjerku koji se nalazi u *Bibliothèque nationale de France* u Parizu, sign. [D 19283(3)].

I ovdje je riječ o figuri *nadmašivanja*. U spjevu *Vazetje Sigeta grada* Nikola Zrinski izjednačen je s mitskim junakom Horacijem Koklitom (*Horatius Cocles*) koji je obranio Rim od napada Etruščana. Oba su navodno poginula upravo na mostu u neposrednom okršaju s neprijateljima: *Nadseže v'tom dilu, Koklesa Rimskoga, / zbivši taku siln, ta hrabrost Zrinskoga. / Jer on vojsku kralja, na mostu ustavi, / ov carevu valja, sikuć u big stavi.*⁵⁵ Analogija nije slučajna pa je Nikola Zrinski nadvisio i klasične heroje koji su svojim podvizima spasili ne samo 'grad' već cijelu zajednicu, a Siget je analogno Rim (sinegdoha kršćanske vjere), što se u 17. stoljeću moglo odnositi samo na Rim kao središte Katoličke crkve. Motive na drvorezu moguće je čitati u istom alegorijsko-propagandnom ključu.

5. Zaključak

Prigodno-pohvalne pjesme „manjih pjesnika“ koje najavljuju ili se nadovezuju na središnji dio knjige, u kojima se hvali autora, sâmo djelo, izdavača ili mecenu, književna su praksa pjesničke (samo)promocije. Nalik su na predgovore i prozne posvete. Nerijetko su rezultat skromnijih stihotvornih vještina te bi se, da nisu bile otisnute u knjigama koje su računale na veću recepciju, najvjerojatnije izgubile.

No, te pjesme nisu služile samo kao ukrasi već su propagirale i reklamirale djelo, a sasvim sigurno i određenu kulturnu politiku. Takvo angažirano pjesništvo pokazuje i odnos priređivača (izdavača) prema tekstovima koji su objavljeni u kasnijim izdanjima, a nakon smrti autora. Takve su prigodnice najčešće vrlo konotativne, referiraju se na središnju temu književnoga teksta, no na određen način mijenjajući njegov prvotni, odnosno uvlačeći književni tekst u ponešto izmijenjen kontekst.

Funkcija je takvih retoričkih umetaka panegirička (pohvala autora Glavinicia), odnosno pragmatična (uvjeriti čitatelja da kupi Glavinievu knjigu), ali bez jasnijega izvanknjiževnoga konteksta, dok je u slučaju posmrtnoga Karnarutićeva izdanja riječ o društveno-politički angažiranom pjesništvu s ciljem promicanja protureformacijskih ideja te u kontekstu sve intenzivnijega franjevačkog djelovanja.

Također, u nekim primjerima, kao što je to slučaj u drugom izdanju Karnarutićeva spjeva, istu funkciju imaju i emblemi na drvorezima koji prate

⁵⁵ *Vazetje Szigheta grada zloveno po Barni Karnarutichiu Zadraninu, Venetia 1639., 39.*

osnovni tekst. Na primjeru dvaju tiskanih prigodnih pjesničkih ciklusa iz 20-ih i 30-ih godina 17. stoljeća moguće je uočiti kako odabir prigodnica nije slučajan i isključivo estetski motiviran čin već jasna književno-politička strategija kojom se aktivno želi djelovati na recipijente, doprijeti do najšire čitateljske publike i tako popularizirati određenu ideju.

Sažetak

Knjiga propovijedi *Manus Christi amoris* Franje Glavinića (1585. – 1652.) objavljena je u Veneciji 1625. u izdanju Ivana Salisa. Knjiga se sastoji od pet dijelova kojima prethodi više pjesama Glavinićevih suvremenika: Lucido Mancinelli, *Sonetto*, Simpliciano da Fiume, *Sonetto*, Rafael Levaković, *Knjiga kupcu govori*, Kandid Barbarić, *Epigramma* te Giovanni Vito Zanchi da Fiume, *Madrigale*. Dva su pjesnika, Lucido Mancinelli i Rafael Levaković, četrnaest godina poslije objavila također panegiričke pjesničke sastavke, ali u izdanju djela koje je izišlo nakon smrti njegovog autora. Riječ je o dosad slabo poznatom drugom izdanju *Vazetja Sigeta grada* Barne Karnarutića, koje je otisnuto u Veneciji kod Bartolomea Ginammija 1639. godine. Zasad jedini poznati sačuvani primjerak nalazi se u *Bibliothèque nationale de France* u Parizu.

I dok je u Glavinićevu djelu funkcija takvih retoričkih umetaka panegirička (pohvala autora Glavinića), odnosno pragmatična (uvjeriti čitatelja da kupi Glavinićevu knjigu), ali bez jasnijega izvanknjiževnoga konteksta, u slučaju je posmrtnoga Karnarutićeva izdanja riječ o društveno-politički angažiranom pjesništvu s ciljem promicanja protureformacijskih ideja te u kontekstu sve intenzivnijega franjevačkog djelovanja.

Quando il libro dice all'acquirente come dovrebbe leggere il libro: dalle poesie encomiastiche e d'occasione alle xilografie in Franjo Glavinić e Barne Karnarutić

Riassunto

La raccolta di omelie *Manus Christi amoris* di Franjo Glavinić (1585 – 1652) è stata pubblicata a Venezia per le stampe di Giovanni Salis. Il libro consiste di cinque parti precedute da una serie di poesie di autori contemporanei a Glavinić. Quattordici anni dopo, due tra questi poeti, Lucido Mancinelli e Rafael Levaković, pubblicarono altri componimenti poetici elogiativi (panegirici) in un volume uscito dopo la morte del suo autore. Si tratta della seconda edizione, finora poco conosciuta, di *Vazetje Sigeta grada* (*La presa della città di Szigetvár*) di Barne Karnarutić, stampata a Venezia da Bartolomeo Ginammi nel 1639. Per ora l'unico volume conservato di cui siamo a conoscenza è custodito nella *Bibliothèque nationale de France* a Parigi.

E mentre da Glavinić la funzione di tali inserti retorici è elogiativa (l'autore loda Glavinić) ossia pragmatica (convincere il lettore ad acquistare il libro di Glavinić), sebbene rimanga fuori da un contesto extraletterario più chiaro, nel caso

della pubblicazione postuma di Karnarutić, si tratta di poesia impegnata sul piano sociale-politico con l'obiettivo di promuovere idee controriformiste in un contesto di crescente attività francescana.

When *The Book speaks to the Shopper* how to read the book: from the occasional and praise poems to engravings of Franjo Glavinić and Barne Karnarutić

Abstract

The book of sermons *Manus Christi amoris* by Franjo Glavinić (1585-1652) was published in Venice in 1625 by Giovanni Salis. The book consists of five sections preceded by several poems Glavinić's contemporaries. Fourteen years later, two poets, Lucido Mancinelli and Rafael Levaković, also published panegyric poetic compositions, but in the edition of the work that came out after the death of its author. It is a hitherto poorly known second edition of *Vazetje Sigeta grada* (*The conquest of the City of Szigetvár*) published by Barne Karnarutić, printed in Venice by Bartolomeo Ginammi in 1639. So far, the only known copy can be found in *Bibliothèque nationale de France* in Paris.

While Glavinić uses such rhetorical insertions as panegyrics (praise by the author Glavinić) i.e. pragmatic (persuading the reader to buy Glavinić's book), but is void of a clearer extraliterary context, in the case of the posthumous Karnarutić issue it is a socio-politically engaged poetry with the aim of promoting ideas of Catholic Revival within the context of increasing Franciscan activity.